

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ  
ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΕΩΣ ΘΕΩΡΙΑΣ \*)

Υ Π Ο

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Β. ΚΟΚΚΑΛΗ

Τὸ πρόβλημα τῆς γενέσεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τοῦ κεφαλαίου ἀπησχόλησεν ἀνέκαθεν τοὺς ἐπιστήμονας οἰκονομολόγους, ἔτι δὲ καὶ σήμερον ἀποτελεῖ ἐν ἑκ τῶν βασικῶν προβλημάτων τῆς Κοινωνικῆς Οἰκονομικῆς. Ὁρθῶς ἀποδίδεται ἰδιαίτερα βαρῦτης εἰς τὸ ἐν λόγω πρόβλημα, διότι ἄνευ τοῦ κεφαλαίου δὲν θὰ ἰδύνατο κἄν νὰ ὑπάρξῃ ἡ σημερινὴ ἐθνικὴ καὶ παγκόσμιος οἰκονομία. Ἄνευ τοῦ κεφαλαίου δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ σχηματισθῇ ὄχι μόνον ὁ σημερινὸς παγκόσμιος οἰκονομικὸς ὄργανισμὸς ἀλλ' οὔτε καὶ ἐθνικὸς τοιοῦτος, διότι θὰ ἔλειπεν κάθε οἰκονομικὸς δεσμὸς μεταξὺ τῶν ἀτόμων καὶ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου δὲν θὰ διέφερεν σχεδὸν οὐδόλως τοῦ τῶν ζώων Ἡ ἐξέλιξις δὲ τοῦ πρωτογόνου ἐκείνου ἀνθρώπου εἰς τὸν σημερινὸν ὄχι μόνον ἐπηρεάσθη ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου, ἀλλ' εἶναι αὐτῆ αὐτῆ ἡ συνέπεια τῆς δημιουργίας του. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος εἶναι αἰχμάλωτος τοῦ κεφαλαίου, ἂν καὶ τοῦτο διευθύνεται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου.

Οὐδέποτε λοιπὸν θὰ ἔφθανεν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν σημερινὸν πολιτισμὸν, ἐὰν δὲν ἰδύνατο νὰ σχηματίσῃ κεφάλαιον. Ἄνευ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς ἐξαιρετικῆς ταύτης δυνάμεως θὰ ἦτο ὑπεχρεωμένος νὰ ἀκολουθῇ τὴν ἄνευ μεγάλων ἀποτελεσμάτων ἄμεσον καὶ ἐκ τῆς φύσεως χαραχθεῖσαν ὁδὸν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του. Θὰ ἦτο λοιπὸν ὑποχρεωμένος νὰ ἀκολουθῇ μίαν καὶ μόνην ὁδὸν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του, ἧτοι τὴν ἀπόκτησιν τῶν ἐκ τῆς φύσεως ἐτοιμῶν προσφερομένων ἀγαθῶν. Πέραν τούτου δὲν θὰ κατεῖχεν ὁ ἄνθρωπος οὐδεμίαν πλέον δύναμιν καὶ οὔτε θὰ ὑπῆρχεν κἄν πιθανότης ἀξίας λόγου ἐξεκλιξῆς του.

Εὐλόγως λοιπὸν γεννᾶται τὸ ἐρώτημα τῆς δημιουργίας καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τοῦ κεφαλαίου, τὸ ὅποιον ἐρώτημα δὲν ἔχει μόνον σημασίαν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν ἀλλὰ καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας ἀκόμη, ἐὰν ἐξετάσῃ τις ἐπι πλέον τὰς ἐπιδράσεις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος παράγοντος.

\* \*

Ἡ σήμερον εἰς τὰς οἰκονομικὰς ἐπιστήμους ἐπικρατοῦσα θεωρία ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος εἶναι, ὅτι τὸ κεφάλαιον ἀνεπτύχθη καὶ ἐπολλα-

\*) Διόλεξις γενομένη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.

πλασιάσθη διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως ἐν συνδυασμῶ μετὰ τῆς τοποθετήσεως τῶν ἀποταμιευθέντων πρὸς παραγωγὴν κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν. Κατὰ τὴν εἰρημένην θεωρίαν δύο στοιχεῖα συμβίλλουν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κεφαλαίου: 1) ἡ ἀποταμίευσις, ἥτοι ὁ περιορισμὸς τῆς καταναλώσεως καὶ 2) ἡ διοχέτευσις τῶν ἐκ τῆς ἀποταμιεύσεως πλεοναζουσῶν παραγωγικῶν δυνάμεων εἰς τὴν παραγωγὴν κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν.

Πρὸς πλήρη διασάφησιν τῆς ἐν λόγῳ ὑποθέσεως ἄς λάβωμεν ὡς βᾶσιν τὴν ταξινόμησιν τοῦ διαπρεποῦς ἐπιστήμονος Karl Menger.

Συμφώνως πρὸς τὴν εἰρημένην ταξινόμησιν τὰ ἀγαθὰ διαιροῦνται ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀπόστασιν, τὴν ὁποίαν ἔχουν νὰ διανύσουν, ἕως ὅτου καταστοῦν χρησιμοποίησιμα πρὸς ἱκανοποίησιν, ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν εἰς διαφόρους τάξεις, ἥτοι:

A, B, Γ, Δ, E, Z.

Ἡ Z τάξις παριστᾷ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα δύνανται ἀμέσως νὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν, ὡς τρόφιμα, ὑποδήματα, ἐνδύματα καὶ τὰ τοιαῦτα. Πάντα τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται πρὸς παραγωγὴν τῶν ἀγαθῶν τῆς Z τάξεως, ἥτοι τὸ ἄλευρον διὰ τὸν ἄρτον, τὰ ὑφάσματα διὰ τὰ ἐνδύματα τὸ κατεργασμένον δέρμα διὰ τὰ ὑποδήματα καὶ τὰ τοιαῦτα, κατατάσσονται εἰς τὴν τάξιν E καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς, ἕως ὅτου φθάσωμεν εἰς τὰ ἐκ τῆς καταναλώσεως τελείως ἀπομακρυσμένα ἀγαθὰ ἥτοι τὰς πρώτας ὕλας. Αἱ πρώται αὗται ὕλαι παριστοῦν ἀγαθὰ τῆς A τάξεως.

Ἡ ἐν λόγῳ λοιπὸν ταξινόμησις γίνεται συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόστασιν, τὴν ὁποίαν ἔχουν νὰ διανύσουν τὰ ἀγαθὰ, ἕως ὅτου εἶναι πλέον εἰς θέσιν νὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς ἄμεσον ἱκανοποίησιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν.

Ἡ ἀποταμίευσις δὲν στρέφεται πρὸς τὴν δημιουργίαν μεγάλου ἀποθέματος καταναλωσίμων ἀγαθῶν, ἥτοι τῶν ἀγαθῶν τῆς Z τάξεως, ἀλλὰ ἀποσπᾷ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς μέρος τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἐκ τῆς παραγωγῆς τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν καὶ διευθύνει ταύτας πρὸς παραγωγὴν τῶν κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν, ἥτοι τῶν ἀγαθῶν τῶν τάξεων A, B, Γ, Δ.

Ἐπειδὴ λοιπὸν πρέπει νὰ περιορισθῇ ἡ κατανάλωσις λαμβάνονται μέτρα εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὅπως περιορισθῇ καὶ ἡ παραγωγή καταναλωσίμων ἀγαθῶν. Αἱ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἀπομακρύνονται ἐκ τῆς παραγωγῆς καταναλωσίμων ἀγαθῶν, στρέφονται πρὸς τὴν παραγωγὴν τοῦ κεφαλαίου.

Ἡ ἐν λόγῳ ἄποιρις φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς μὴ ἐπιδεχομένη οὐδεμίαν ἀμφισβήτησιν, διότι ὅσον μεγαλυτέρα ἀποταμίευσις γίνεται, τόσον περισσότεραι δυνάμεις ἀποσπῶνται ἐκ τῆς σφαιρας τῆς καταναλώσεως καὶ διοχετεύονται πρὸς τὴν δημιουργίαν τοῦ κεφαλαίου.

Ἄλλος τρόπος ἀυξήσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ συνεπῶς ἄλλη θεωρία ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμόν τούτου φαίνεται, ὅτι δὲν δύνανται νὰ εὐσταθήσῃ.

Αὐτὴ εἶναι λοιπὸν ἡ σήμερον ἐν τῇ παγκοσμίῳ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ ἐπικριτοῦσα θεωρία περὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου. Πᾶσα δὲ ἀπόπειρα θέλουσα ἔστω καὶ ἐν ἀμφιβολίᾳ τὴν ἀπόλυτον ὀρθότητα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος θεωρίας φαίνεται ὅτι εἶναι ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένη.

Διὰ τοῦτο ἂς ἐξετάσωμεν μετὰ τῆς δεούσης προσεκτικότητος τὸ βάθος καὶ τὸ ἀληθὲς ταύτης.

Ἐὰν λάβωμεν πρῶτον τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν, ἐὰν δηλαδὴ ἀκολουθήσωμεν τὴν ὁδόν, ἡ ὁποία δὲν ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀποταμίευσιν καὶ εἰς τὴν διοχέτευσιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων πρὸς ἐπαύξησιν τοῦ κεφαλαίου, ἀλλὰ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν ὡς καὶ εἰς τὴν κατανάλωσιν τούτων, τότε πολὺ ταχέως θὰ εὐρεθῶμεν πρὸ τοῦ παντελοῦς ἐκμηδενισμοῦ τῆς κεφαλαιοκρατικῆς δυνάμεως. Τὸ παλαιὸν κεφάλαιον ἐξυπηρετοῦν τὴν παραγωγὴν καταναλίσκεται καὶ ἐφ' ὅσον δὲν γίνεται ἡ ἀναπαραγωγή του, δὲν δύναται, ἢ νὰ ἐκμηδενισθῇ ὀλόκληρος ἢ κεφαλαιοκρατικὴ δύναμις. Ἐὰν καταναλίσκῃ χώρα τις διαρκῶς περισσότερα τῶν ὕσων παράγει μοιραίως θὰ καταλήξῃ εἰς τὸν ἐκμηδενισμόν τοῦ κεφαλαίου της. Περὶ τούτου δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ οὐδεμία ἀμφιβολία.

Θὰ ἦτο ὅμως λίαν ἐπιπόλαιον δι' ἓνα ἐπιστήμονα, ἐὰν ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἐξήγαγε τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἀντίθετος ὁδός, δηλαδὴ ἡ ἀποταμίευσις εἶναι ἐκείνη, ἣμις ἀναπτύσσει καὶ πολλαπλασιάζει τὸ κεφάλαιον.

Προτοῦ ὅμως εἰσέλθωμεν εἰς τὴν κριτικὴν τῆς ἐν λόγῳ θεωρίας, ἂς παραστήσωμεν ταύτην διὰ μαθηματικῶν στοιχείων. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κεφαλαίου, συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν, τῆς ἀποταμιεύσεως μαθηματικῶς ἐκφραζομένη ἔχει ὡς ἑξῆς :

$$A = [Π - (K + Φ)] v$$

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κεφαλαίου ἰσοῦται λοιπὸν πρὸς τὸ σύνολον τοῦ ἡμερησίου προϊόντος ὅλων τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων πλὴν τοῦ ἡμερησίου ἐκείνου προϊόντος, τὸ ὁποῖον παριστᾷ κατανάλωσιμα ἀγαθὰ καὶ εἰς τὸ ὁποῖον προστίθεται ἡ φθορὰ τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν.

Τὸ (Π) παριστᾷ λοιπὸν τὸ σύνολον τοῦ ἡμερησίου προϊόντος, τὸ (K) τὸ ἡμερησίον προϊόν καταναλωσίμων ἀγαθῶν, τὸ δὲ (Φ) τὴν φθορὰν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ τὸ (v) τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν.

Ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ διαφορὰ τῶν δύο τούτων ἀξιών τόσον μεγαλυτέρα καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κεφαλαίου. Ὁ πολλαπλασιασμοὸς τοῦ κεφαλαίου γίνεται κατὰ ταῦτα διὰ τῶν ἑξῆς κυρίως τρόπων :

1) διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς καταναλώσεως καὶ συνεπῶς τῆς παραγωγῆς τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν καὶ τῆς ταυτοχρόνου διοχετεύσεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων πρὸς παραγωγὴν κεφαλαιοκρατικῶν παραγωγικῶν μέσων.

2) διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς καὶ συνεπῶς τοῦ ἡμερησίου προϊόντος τοῦ (II), διατηρουμένης τῆς αὐτῆς ὡς μέχρι τοῦδε καταναλώσεως καὶ

3) διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ συνολικοῦ ἡμερησίου προϊόντος τοῦ (II) καὶ τῆς ταυτοχρόνου μειώσεως τῆς παραγωγῆς καταναλωσίμων ἀγαθῶν.

Αὐτὰ εἶναι λοιπὸν τὰ πρῶτα συμπεράσματα, τὰ ὅποια ἐξάγομεν ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐξισώσεως, ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἡ αὐξησης τοῦ κεφαλαίου δύναται νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἄνευ τῆς μειώσεως τῆς παραγωγῆς τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν. Τοῦτο ὁμῶς δὲν εἶναι σπουδαῖον ἐπιχείρημα ἐναντίον τῆς θεωρίας τῆς ἀποταμιεύσεως.

Ἐν ἀναλύσωμεν τὴν ἐξίσωσιν ταύτην βαθύτερον θὰ προκύβουν πολὺ διαφορετικὰ συμπεράσματα.

Ἦν γνωστόν, αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις συνίστανται ἀπὸ τὰς ἐργατικὰς καὶ τὰς κεφαλαιοκρατικὰς. Τὸ ἡμερήσιον λοιπὸν προϊόν (II) προκύπτει ἐκ τῆς συμπράξεως τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου. Ἡ θεωρία δὲ τῆς ἀποταμιεύσεως ἀκολουθεῖ μόνον τὴν ὁδόν, ἣ ὅποια ὀδηγεῖ ἀμέσως πρὸς τὸν πολλαπλασιασμόν τοῦ κεφαλαίου, ἀγνοεῖ δὲ τελείως τὴν ἑτέραν ἔμμεσον ὁδόν, ἣτις, δὲν ὀδηγεῖ κατ' εὐθείαν πρὸς τὸ κεφάλαιον ἀλλὰ πρὸς τὸν ἕτερον παράγοντα: τὴν ἐργασίαν.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος θεωρία ἔχει λοιπὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἀκριβῶς καὶ μόνον τὰς κεφαλαιοκρατικὰς δυνάμεις καὶ νομίζει, ὅτι αὐταὶ ἀναπτύσσονται καὶ πολλαπλασιάζονται διὰ τῆς ἀμέσου πρὸς αὐτὰς διοχετεύσεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ὅπερ εἶναι ἐσφαλμένον, διότι ἡ ἐξύψωσις τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας δύναται νὰ συμβῆλλῃ ἐξ ἴσου καὶ κατὰ πολὺ περισσότερο εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμόν τοῦ κεφαλαίου ἢ ἡ ἄμεσος ἐκείνη ὁδός, ἣ ὅποια ὀδηγεῖ ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν τούτου.

Ἡ ἔμμεσος λοιπὸν κατευθύνσις, ἣ ὅποια παντελῶς ἀγνοεῖται ὑπὸ τῆς ἐν λόγῳ περὶ ἀποταμιεύσεως θεωρίας, ὀδηγεῖ εἰς τὸν ἕτερον παράγοντα: τὴν ἐργασίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐργασία εἶναι πολὺ σπουδαιότερος παράγων τοῦ κεφαλαίου καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ τοῦτο τὸ κεφάλαιον εἶναι τὸ δημοιόρηγμα, τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας, δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ διατὶ ἡ ἄμεσος κατευθύνσις νὰ ἐπιφέρῃ μεγαλύτερα ἀποτελέσματα ἐν σχέσει πρὸς τὸν πολλαπλασιασμόν τοῦ κεφαλαίου τῆς ἔμμεσου ἐκείνης ὁδοῦ τῆς κατευθυνομένης πρὸς τὴν ἐξύψωσιν τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας.

Ἡ εἰρημένη ὁμῶς περὶ ἀποταμιεύσεως θεωρία ἀναγνωρίζει ὄχι μόνον εὐνοϊκώτερα ἐπακόλουθα εἰς τὴν κατευθύνσιν τοῦ ἀμέσου πολλαπλασιασμοῦ τοῦ κεφαλαίου ἀλλὰ τὰ μόνα εὐνοϊκὰ ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐν λόγῳ παράγοντος, ὅπερ εἶναι καταφανῶς ἐσφαλμένον. Ἀναγνωριζομένων τῶν εὐνοϊκῶν ἐπικολούθων τῆς ἑτέρας κατευθύνσεως, ἣτις ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, ἀναγνωριζομένων λοιπὸν τῶν εὐνοϊκῶν ἐπικολούθων τῆς ἐν λόγῳ κατευθύνσεως, ὅσον

ἀφορᾷ τὸν σχηματισμὸν νέου κεφαλαίου καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸν τοῦτον, καταπίπτει τελείως τὸ οἰκοδόμημα τῆς θεωρίας τῆς ἀποταμιεύσεως.

Ἐὰν δηλαδή ἀναγνωρίσῃ τις, ὅτι διὰ τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν ἀναπαράγεται ἢ κατὰ τὴν διάρκειαν ἢ μὴ τῆς παραγωγῆς καταναλωθεῖσα ἐργατικὴ δύναμις καὶ ἐξυψοῦται συνίμα ἢ παραγωγικότης ταύτης, ἥτις ἐξίψωσις ἐκδηλοῦται ἀμέσως εἰς τὴν δυναμικὴν ἐπαύξησιν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς δυνάμεως ὡς καὶ εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν, τότε δὲν εὐσταθεῖ πλέον ἢ θεωρία τῆς ἀποταμιεύσεως ἀνικαθισταμένης διὰ τῆς θεωρίας τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ἤτοι διὰ τῆς θεωρίας τῆς ὀρθολογικῆς χρησιμοποίησεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων πρὸς τὸν σκοπὸν οὐχὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν κεφαλαιοκρατικῶν παραγωγικῶν μέσων ἀλλὰ τῆς ἐξυψώσεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων γενικῶς.

Τὸ ἐν λόγῳ πρόβλημα δὲν ἐξετάζεται μετὰ τῆς θεούσης σοβαρότητος, ἐὰν ἔχη τις πρὸ ὀφθαλμῶν ἀκριβῶς καὶ μόνον τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν καὶ οὐχὶ τὴν ἐπαύξησιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων αὐτῶν καθ' ἑαυτίας.

Ἐὰν τὸ προῖόν τῆς ἐργασίας δὲν ἦτο αὐτὸ τοῦτο τὸ κεφάλαιον, τότε θὰ ἠδύνωντό τις νὰ παραβλέψῃ κάπως τὸν σπουδαῖον αὐτὸν παράγοντα. Ἐπειδὴ ὁμως τοῦτο δὲν συμβαίνει, ἐπειδὴ δηλ. ἡ ἐργατικὴ δύναμις ἐκδηλοῦται ἀμέσως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸν τοῦ κεφαλαίου, διὰ τοῦτο τὸ ἐρώτημα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου δὲν δύναται νὰ ἀποτελῇ ἀνεξίτητον πρόβλημα ἄσχετον πρὸς τὸ τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων γενικῶς.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τοῦ κεφαλαίου δὲν δύναται νὰ ἐξετασθῇ χωριστὰ ἀπὸ τῆς ἀναπτύξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Τὸ ἐρώτημα εἶναι ἓν καὶ μόνον: « ἡ ἀνάπτυξις καὶ ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων » περιλαμβανομένων τόσον τῶν κεφαλαιοκρατικῶν ὅσον καὶ τῶν ἐργατικῶν.

Αὐτὸ εἶναι κατὰ τὴν ἡμετέραν ταπεινὴν γνώμην ἓν τῶν βιαιωτικῶν σφαλμάτων τῆς ἐν τῇ παγκοσμίῳ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ ἐπικρατούσης περὶ ἀποταμιεύσεως θεωρίας.

Τιθεμένου τοῦ ἐρωτήματος ὡς ἀνωτέρω καὶ ἀναγνωριζομένης τῆς παραγωγικῆς ιδιότητος τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν, δὲν εὐσταθεῖ πλέον οὔτε ἡ θεωρία τῆς ἀντιπαραβολῆς τῆς παραγωγῆς πρὸς τὴν κατανάλωσιν τῶν ἀγαθῶν. Δὲν δύναται πλέον νὰ ταυτοποιηθῇ ἢ παραγωγή μετὰ τὴν δημιουργίαν ὑλῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἱκανοποιοῦνται αἱ ἀνθρώπιναι ἀνάγκαι, οὔτε ἡ κατανάλωσις μετὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἐν λόγῳ ὑλῶν πρὸς ἀπόκτησιν ἐργατικῶν δυνάμεων.

Αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις δὲν καταλήγουν εἰς τὴν κατανάλωσιν ἀλλὰ

ζινοῦνται σπειροειδῶς. Μεταφέρονται ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, εἰς ἐξωτερικὴν ἕλην, διὰ τῆς ὁποίας ἀναπαράγονται αἱ κατὰ τὴν διάρκειαν ἢ μὴ τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας καταναλωθεῖσαι ἐργατικαὶ δυνάμεις, καὶ ἐξυψοῦται ἡ ἐργατικὴ παραγωγικότης. Ἡ ἐργατικὴ λοιπὸν ἐνέργεια εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία κινεῖται σπειροειδῶς. Αὕτη ἀποκρυσταλλοῦται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἕλην πρὸς ἀναπαγωγὴν τῆς καταναλωθείσης καὶ πρὸς ἐξύψωσιν τῆς ἐργατικῆς δυναμικότητος. Κατὰ ταῦτα τὸ κεφάλαιον περιλαμβανομένων καὶ αὐτῶν τούτων τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν δὲν παριστᾷ τίποτε ἄλλο εἰμὴ τὴν ἐργατικὴν ἐνέργειαν, τὴν ἀποκρυσταλλωθεῖσαν εἰς ἐξωτερικὰ εἶδη.

Ἄρασαι λοιπὸν αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις παριστοῦν ἐργατικὴν καὶ μόνον ἐνέργειαν μὲ τὴν διαφορᾶν, ὅτι ἡ ἐργατικὴ αὕτη ἐνέργεια δὲν παρουσιάζεται μόνον εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῆς κατάστασιν, ἀλλὰ ἀποκρυσταλλοῦται καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἕλην μὲ τὸν σκοπὸν, ὅπως χρησιμοποιηθῆ πρὸς ἀναπαγωγὴν τῆς δυνάμει βιολογικῶν νόμων καταναλωθείσης ἐργατικῆς δυνάμεως καὶ γενικῶς πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν.

Διὰ νὰ λάβουν ὅμως αἱ ἐργατικαὶ αὗται ἐνέργειαι ἀνιούσαν κατεύθυνσιν δέον νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὀρθολογικῶς καὶ δὴ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς δυναμικῆς ἐξυψώσεως τούτων καὶ οὐχὶ πρὸς ἱκανοποίησιν καθαρῶς ἀπολαυστικῶν ἀναγκῶν, ἡ ἱκανοποίησις τῶν ὁποίων ἐπιφέρει τὴν ἀπὸ οικονομικῆς πλέον ἀπόψεως κατανάλωσιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ἡ ἀνιούσα λοιπὸν κατεύθυνσις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὀρθολογικῆς χρησιμοποίησεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων πρὸς ἐξύψωσιν τῶν ἐργατικῶν καὶ τῶν κεφαλαιοκρατικῶν τοιούτων. Ἡ ἀποταμίευσις τοῦ νυναντίου στρέφεται καὶ ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν ἀκριβῶς καὶ μόνον τὸν διὰ τῆς ἀμέσου ὁδοῦ πολλπλασιασμόν τῶν κεφαλαιοκρατικῶν δυνάμεων καὶ παραμελεῖ καὶ ἀγνοεῖ παντελῶς τὸν δημιουργὸν ὅλων τῶν συντελεστικῶν τῆς παραγωγῆς, καὶ δὴ τὴν ἐργασίαν.

\* \* \*

Ἄς περιορισθῶμεν ὅμως πρὸς στιγμὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κριτικὴν τῆς περὶ ἀποταμιεύσεως θεωρίας, ἵνα ἀναλύσωμεν καὶ γνωρίσωμεν ταύτην βαθύτερον.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἄς λάβωμεν καὶ πάλιν ὡς βᾶσιν τὴν ταξινόμησιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ Karl Menger, βαδίζοντες ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι ἡ χώρα τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἐνταῦθα πρὸ ὀφθαλμῶν εἶναι οἰκονομικῶς τελείως ἀπομεμονωμένη καὶ συνεπῶς οὔτε ἐξίγει οὔτε εἰσίγει. Εἶναι τὸ ἴδιον ὡς νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν. Τὰ ἀγαθὰ λοιπὸν

τῆς ἐν λόγῳ χώρας τὰ διαιροῦμεν εἰς τὰς ἑξήθεσις κατηγορίας ἦτοι:  
Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ζ.

Ὡς ἐλέχθη, ἡ κατηγορία (Ζ) παριστᾷ τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὅποια ἐξυπηρετοῦν ἡμέσως τὴν ἀνάγκαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ κατηγορία Ε τὰ χρησιμοποιούμενα πρὸς παραγωγὴν τῶν ἀγαθῶν τῆς κατηγορίας Ζ, τὸ Α πρὸς παραγωγὴν τῶν ἀγαθῶν τῆς Ε τάξως κ.ο.κ.

Ὑποθετίσθω λοιπόν, ὅτι τὸ σύνολον τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς ἐν λόγῳ χώρας ἀνέρχεται εἰς 100.000 μονάδες, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ μὲν 50.000 εἶναι κεφαλαιοκρατικῆς αἱ δὲ ὑπόλοιποι ἐργατικῆς φύσεως. Ἡ συνθεσις δὲ μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας εἶναι 1 : 1, ἦτοι πρὸς παραγωγὴν ἀπαιτεῖται ἡ αὐτὴ ποσότης κεφαλαίου καὶ ἐργασίας.

Ἐὰν βαδίσωμεν τῶρτ ὑπὸ τὴν τῶσον σιγὰ χρησιμοποιουμένην προϋπόθεσιν, ὅτι ἐν τῇ ἐν λόγῳ χώρῃ ἀπασχολοῦνται ὅλαι αἱ ἐργατικαὶ καὶ αἱ κεφαλαιοκρατικαὶ δυνάμεις, εἶναι πλέον φύσει ἀδύνατον νὰ πολλαπλασιασθῇ καὶ χρησιμοποιηθῇ τὸ κεφάλαιον διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως, διότι διπλασία ποσότης κεφαλαίου ἀπαιτεῖ ἀνάλογον διπλασιασμόν καὶ τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων.

Ἐπειδὴ ἡ ἀποταμίευσις δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς συνθέσεως τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου καὶ ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ἄλλοι παράγοντες δέον νὰ παραμένουν τελειῶς ἀμετάβλητοι, πᾶσα αὔξησις τοῦ κεφαλαίου ἀπαιτῆ ἀφεύκτως πλέον καὶ ἀνάλογον αὔξησιν τῆς ἐργατικῆς ποσότητος. Ἄν μᾶς ἐπιτρέπεται δὲ ἐνταῦθα νὰ ἀναμειγνύωμεν τὸν παράγοντα τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ἀφ' οὗ ἡ ἐν λόγῳ θεωρία τῆς ἀποταμιεύσεως ἀνάγει τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμόν τοῦ κεφαλαίου ἀκριβῶς καὶ μόνον εἰς τὴν ἀποταμίευσιν.

Ὑπὸ τὴν εἰρημένην προϋπόθεσιν εἶναι λοιπόν φύσει ἀδύνατον νὰ πολλαπλασιασθῇ τὸ κεφάλαιον, διὰ τοῦ παράγοντος τῆς ἀποταμιεύσεως. Δι' ἐκάστην κεφαλαιοκρατικὴν μονάδα θὰ ἀπαιτῆται ἀντίστοιχος ἐργατικὴ μονάς, ἣτις τελευταία θὰ λείπη. Ἐὰν ὅμως παρὰ ταῦτα γίνῃ ἀπόπειρα αὐξήσεως τοῦ κεφαλαίου διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως, θὰ δημιουργηθῇ κρίσις, ἡ ὅποια θὰ ἐπιφέρει ὅλως τὰ ἀντίθετα ἐπακόλουθα.

Περὶ ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου, ἦτοι περὶ τῆς δημιουργίας νέων καλλιτέρων κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν, δὲν δύναται νὰ γίνῃ κἄν λόγος. Ἡ ἀποταμίευσις οὐδέποτε δημιουργεῖ νέα καλλίτερα κεφαλαιοκρατικὰ ἀγαθὰ. Τοῦτο εἶναι ἐπακόλουθον μόνον τῆς τεχνικῆς προόδου, τοῦ τεχνικοῦ ὀρθολογισμοῦ. Ἄλλ' ἐν τῇ εἰρημένην προϋποθέσει ἀδυνατεῖ νὰ συντελέσῃ ἡ ἀποταμίευσις καὶ εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν ἤδη ὑπαρχόντων κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν. Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, διότι ἡ ἀποταμίευσις δὲν ἐπιφέρει οὐδεμίαν μεταλλαγὴν εἰς τὸν συνδυασμόν ἐργασίας καὶ κεφαλαίου.

Ἐὰν ὅμως δὲν βαδίσωμεν ὑπὸ τὴν εἰρημένην προϋπόθεσιν, ἀλλ' ὑποθέσωμεν ὅτι ὑφίσταται ἀνεργία, τότε δύναται νὰ προσφέρῃ ὑπηρεσίας ἡ

ἀποταμιεύσεις καὶ νὰ πολλαπλασιασθῆ δι' αὐτῆς τὸ κεφάλαιον, ἕως ὅτου χρησιμοποιηθοῦν ἅπαναι αἱ ἐργατικαὶ δυνάμεις. Κατόπιν ὅμως τούτου τίθεται τέρμα εἰς τὸν διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως πολλαπλασιασμόν τοῦ κεφαλαίου, ἐπειδὴ ἡ αὔξησις καὶ ἡ χρησιμοποίησις περισσοτέρου κεφαλαίου προσκρούει εἰς τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἑτέρου παρήγοντος, ἴτοι τῆς ἐργασίας.

Ἐπὶ τὰς εἰρημένας προϋποθέσεις μόνον ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ὁ ὀρθολογισμὸς εἶναι ὁ παράγων ἑκείνος, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ ἀναπτύξῃ καὶ νὰ πολλαπλασιάσῃ ἀπεριορίστως τὸ κεφάλαιον.

Πρέπει δὲ νὰ χωρισθοῦν τὰ δύο ταῦτα προβλήματα, ἴτοι τὸ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου καὶ τὸ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἤδη ὑπαρχόντων κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν. Ἐνῶ ὁ πολλαπλασιασμὸς τοῦ κεφαλαίου ἀφορᾷ τὴν ποσοτικὴν, δηλαδή τὴν ἀριθμητικὴν αὔξησιν τῶν ἤδη ὑπαρχόντων κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν, ἡ ἀνάπτυξις τοῦναντίον τοῦ κεφαλαίου ἀφορᾷ τὴν δημιουργίαν νέων καλλιτέρων κεφαλαιοκρατικῶν παραγωγικῶν μέσων. Ἡ ἀνάπτυξις ἀφορᾷ δηλαδή τὴν δυναμικὴν, ἐνῶ ὁ πολλαπλασιασμὸς τὴν ποσοτικὴν αὔξησιν τοῦ κεφαλαίου.

Ἡ ἀνάπτυξις, ἡ δημιουργία νέου κεφαλαίου διαφέρει διὰ τοῦτο ῥιζικῶς ἐκ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἤδη ὑπαρχόντων κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἀνάπτυξις οὐδέποτε ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως. Τοῦναντίον ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν ἤδη ὑπαρχόντων κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ ὑπὸ ὀρισμένας συνθήκας καὶ διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως. Ἡ ἀποταμιεύσις δὲν εἶναι βεβαίως ὁ μόνος παράγων, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ποσοτικὴν ἐπαύξησιν τοῦ κεφαλαίου, ἀλλ' εἰς ἐκ τῶν σπουδαίων παραγόντων.

Ἐκείνος ὅμως ὁ παράγων, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ νέον κεφάλαιον καὶ πολλαπλασιάζει ἀμέσως καὶ ἐμμέσως τοῦτο καὶ δὴ ὑφ' οἴασθῆποτε προϋποθέσεις εἶναι ὁ ὀρθολογισμὸς κυρίως δὲ ὁ τεχνικὸς ὀρθολογισμὸς, ἴτοι ἡ τεχνικὴ πρόοδος.

Διὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ ἰδίως τοῦ τεχνικοῦ τοιοῦτου δημιουργοῦνται νέα κεφαλαιοκρατικὰ ἀγαθὰ, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐνυπάρχει μεγαλυτέρα καὶ ἰσχυροτέρα κεφαλαιοκρατικὴ δύναμις. Ἄπαντα τὰ κεφαλαιοκρατικὰ προϊόντα εἶναι δημιουργήματα οὐχὶ τῆς ἀποταμιεύσεως, ἀλλὰ τῆς τεχνικῆς προόδου. Ἡ δὲ πρώτη δημιουργία κεφαλαίου ὑπῆρξεν ἡ πρώτη καὶ ἴσως ἡ μεγαλυτέρα τεχνικὴ πρόοδος, διότι διὰ ταύτης ὠδηγήθη ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν χρησιμοποίησιν ἐξωτερικῶν φυσικῶν δυνάμεων πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν του.

Ἡ τεχνικὴ λοιπὸν πρόοδος, ὁ τεχνικὸς ὀρθολογισμὸς, εἶναι ἡ νέα ὀρθολογικωτέρα παραγωγικὴ σκέψις καὶ ἡ ἀποκρυστάλλωσις ταύτης εἰς ἐξωτερικὴν ὕλην. Ἡ διὰ τῆς τεχνικῆς δὲ προόδου ἀποκρυστάλλωσις τῆς ἐργατικῆς ἐνεργ-

γείας εἰς ἐξωτερικά παραγωγικά μέσα, αὐτὸ εἶναι τὸ κεφάλαιον.

Ἡ γένεσις λοιπὸν καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ τεχνικοῦ ὀρθολογισμοῦ ἐπιφέρει ταυτοχρόνως καὶ ἀναλόγως τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κεφαλαίου. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν νέων τούτων παραγωγικῶν κατευθύνσεων ἐπέρχεται ὁ ὑποβιβασμὸς τῶν ἐξόδων, ἤτοι ἀποκτᾶται πολὺ μεγαλυτέρα ποσότης ἀγαθῶν διὰ τῆς χρησιμοποίησεως μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐκτελεστικῆς φύσεως ἐργατικῆς ἐνεργείας, φυσικὸν εἶναι πλεόν νὰ ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν αὐτὴν ποσότητα ἀγαθῶν ὀλιγώτεροι ἐκτελεστικῆς φύσεως ἐργατικαὶ δυνάμεις. Ἐνεκα τούτου ἀλλάζει ταυτοχρόνως καὶ ἡ σύνθεσις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας καὶ ὑπολείπονται ἐργατικαὶ δυνάμεις πρὸς ποσοτικὴν καὶ δυναμικὴν ἐπαύξεισιν τῆς παραγωγῆς καὶ συνεπῶς καὶ αὐτοῦ τοῦτου τοῦ κεφαλαίου. Ὁ τεχνικὸς ὀρθολογισμὸς ἀνοίγει τοιοῦτοτρόπως ἕνα ἀπεριόριστον ὄριζοντα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸν τοῦ κεφαλαίου.

Διὰ τοῦ εἰρημένου λοιπὸν τρόπου ἀναπτύσσεται καὶ πολλαπλασιάζεται ἀπεριόριστως πλεόν τὸ καιφάλαιον, λαμβάνον τὴν πρὸς τὸ ἄπειρον ἄγουσαν.

Τὰ ἐπακόλουθα λοιπὸν ταῦτα τῆς ἀπεριόριστου ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου δὲν τὰ ὑφείλομεν εἰς τὴν ιδιότητα τῆς ἀποταμιεύσεως ἀλλὰ εἰς τὴν ἰδιάζουσαν ἐκείνην δύναμιν τῆς πνευματικῆς δυνάμεως διὰ τῆς ὁποίας αἰχμαλοτιζονται καὶ χρησιμοποιοῦνται ἐξωτερικαὶ φυσικαὶ δυνάμεις. Διὰ τὸν εἰρημένον λόγον πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ πολλαπλασιασμὸν τοῦ κεφαλαίου δὲν ὑπάρχει οὐδεὶς λόγος νὰ περιορισθῇ ἢ κατανάλωσις, ὡς ἰσχυρίζεται ἡ ἐν τῇ παγκοσμίῳ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ ἐπικρατοῦσα θεωρία τῆς ἀποταμιεύσεως. Ὅλως ἀντιθέτως πρέπει νὰ αὐξηθῇ πολὺ ταχέως ἡ κατανάλωσις τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν, ἐπειδὴ θὰ παραχθοῦν περισσότερα καταναλώσιμα ἀγαθὰ διὰ τῆς νέας κεφαλαιοκρατικῆς δυνάμεως. Πᾶσα ἐπαύξεισις τῆς κεφαλαιοκρατικῆς δυνάμεως καταλήγει εἰς τὴν ἀνάλογον αὔξεισιν τῆς ποσότητος τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν. Ἡ αὔξεισις δὲ αὕτη τῆς καταναλώσεως θὰ ἐπιτευχθῇ διὰ δύο κυρίως ὁδῶν:

1) Τὰ ὄριμα πρὸς ἄμεσον ἰκανοποίησιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν ἀγαθὰ, θὰ πωληθοῦν εὐθυνώτερον ἐπειδὴ παράγονται δι' ὀλιγωτέρων ἐξόδων. Ἐν τῇ περιπτώσει αὕτη παραμένει τὸ ἡμερομίσθιον καὶ γενικῶς ὁ μισθὸς ἐργασίας ὀνομαστικῶς ἀμετάβλητος, αὐξάνει ὅμως τὸ πραγματικὸν ἡμερομίσθιον, ἢ ἄγοραστικὴ αὐτοῦ δύναμις ἀναλόγως πρὸς τὴν τιμῶν τῶν τιμῶν.

2) Δύνανται νὰ αὐξηθοῦν τὰ ἡμερομίσθια, οἱ μισθοὶ τῶν ὑπαλλήλων, τὸ ἔσοδον τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ τῶν ἀγροτῶν, ἐπειδὴ διὰ τῆς τεχνικῆς προόδου, ἧτις γίνεται πλεόν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου κοινὸν κτήμα, ἀπαιτοῦνται ὀλιγώτερα ἔξοδα πρὸς παραγωγήν τῆς αὐτῆς ποσότητος ἀγαθῶν, ὅπερ τελικῶς σημαίνει, ὅτι διὰ τῆς αὐτῆς ἐργατικῆς μονάδος, παράγεται μεγαλυτέρα ποσότης ἀγαθῶν. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἀνάλογον αὔξεισιν τῆς

ἀξίας τῆς ἐργατικῆς μονάδος, ἢτοι αὐξήσιν τῶν ἐσόδων ὄλων τῶν τάξεων.

Ὁ ὑποβιβασμὸς λακόν τῶν ἐξόδων παραγωγῆς θὰ ὀδηγήσῃ θάπτον ἢ βράδιον διὰ τῆς Ἄλφα ἢ Βῆτα ὁδοῦ εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ ἐθνικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος, ὅπερ ἔχει ὡς ἄμεσον ἐπακόλουθον τὴν ἀνάλογον αὐξήσιν τῆς καταναλώσεως. Παροδικῆς φύσεως ἐξίφρσιν ἀποτελεῖ, ἂν ἢ διὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἐπὶ πλέον δημιουργηθεῖσα κεφαλαιοκρατικὴ δύναμις καὶ αἱ ἐκ τοῦ εἰρημένου ὀρθολογισμοῦ πλεοναζούσαι ἐργατικαὶ δυνάμεις χρησιμοποιηθοῦν διὰ καθαρῶς στρατιωτικῶν σκοποῦς, ἢτοι κυρίως διὰ τὴν ἐξόπλισιν τῆς χώρας. Ἐν τῇ περιπτώσει ὅμως ταύτῃ ὁ ἐξοπλισμὸς γίνεται χωρὶς νὰ μειοῦται τὸ ὀλικὸν κοινωνικὸν ἔσοδον.

Ἐάν λοιπὸν παραλείψωμεν τὴν ἐν λόγῳ δυνατότητα θὰ ὑψωθοῦν ἀφεντικῶς τὰ ἡμερομίσθια καὶ γενικῶς τὰ εἰσοδήματα ὄλων τῶν τάξεων, ὅπερ θὰ ἔχη καὶ πρέπει νὰ ἔχη ὡς ἄμεσον ἐπακόλουθον τὴν ἐπαύξήσιν τῆς καταναλώσεως. Δέον ὅμως νὰ ληφθῇ μέριμνα, ἵνα μὴ καταναλωθῇ ἢ καταναλωτικὴ αὐτὴ δύναμις ἄνευ οὐδενὸς εἰννοϊκοῦ ἐπακολούθου. Τούναντίον δέον νὰ χρησιμοποιεῖται ὄχι μόνον πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς καταναλωθείσης ἐργατικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ προσέτι πρὸς ἐπαύξήσιν τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας.

Ἡ καταναλωτικὴ λοιπὸν αὐτὴ δύναμις εἶναι ἐξ ἴσου παραγωγικὴ ὅσον καὶ ἡ δύναμις τῶν ἀγαθῶν ἀπομεμακρυσμένων τάξεων. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος καταναλωτικὴ δύναμις δὲν φθάνει εἰς τὸ τέρμα τῆς ὑπάρξεώς της, δὲν φθάνει δηλαδὴ εἰς τὴν πραγματικὴν κατανάλωσιν, ἀλλὰ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ κατὰ τρόπον ὥστε νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς ἐργατικῆς δυναμικότητος. Δύναται λοιπὸν νὰ συντελέσῃ καὶ αὐτὴ εἰς τὴν ἐπαύξήσιν τῶν ἐθνικῶν οικονομικῶν δυνάμεων.

Διὰ τῆς μετατροπῆς τῆς καταναλωτικῆς ταύτης δυνάμεως εἰς ἐργατικὴν δύναμιν δὲν καταναλίσκεται οὐσμστικῶς ἡ δύναμις τῶν καταναλωσίων ἀγαθῶν, ἀλλὰ μετατρέπεται εἰς ἐργατικὴν ἐνεργεῖαν, διὰ τῆς ὁποίας αὐξάνεται δυναμικῶς καὶ ποσοτικῶς ἔτι πλέον τὸ κεφάλαιον.

Ἡ δύναμις τῶν ὀρίμων ἀγαθῶν δὲν πρέπει νὰ καταναλωθῇ ἀπὸ οικονομικῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῇ ὀρθολογικῶς, ὥστε νὰ συντελέσῃ ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀναπαραγωγὴν τῆς κατὰ τὴν διάρκειαν ἢ μὴ τῆς παραγωγῆς καταναλωθείσης ἐργατικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ προσέτι καὶ εἰς τὴν δυναμικὴν αὐτῆς ἐξύψωσιν.

Τοῦτο δύναται δὲ κυρίως νὰ ἐπιτύχῃ τὸ κράτος διὰ τῆς καταλλήλου διοργανώσεως καὶ διευθύνσεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Τὴν σπειροειδῆ λοιπὸν αὐτὴν κίνησιν τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας δέον νὰ παρακολουθῇ καὶ νὰ διευθύνῃ τὸ κράτος, πρὸς ἐπαύξήσιν τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων καὶ πρὸς ἐναρμολόγησιν τούτων κατὰ τρόπον ὥστε τὸ ἔθνος νὰ λαμβάνῃ τὴν σχετικῶς μεγαλύτεραν ὀργανικὴν δύναμιν, ὑπολογιζομένην πάντοτε ἔναντι τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους πρόκειται νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ τῶν ἔργων, τὰ

ὅποια πρόκειται νὰ ἐπιτελέσῃ. Τὸ φασιστικὸν κυρίως ἔθνος, τὸ ὅποion ἐπι-  
διώκει τὴν δυναμικὴν ἐξύψωσιν τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, δέον νὰ ἔχη δύο  
τινα πρὸ ὀφθαλμῶν:

1) Τὴν ἐξύψωσιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ τὴν ἐθνικὴν ὀρθο-  
λογικὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἀτόμου. 2) Τὴν δι' ὀρθολογικῶν μέτρων διοργά-  
νωσιν καὶ καθοδήγησιν τῶν ἐθνικῶν ἐργατικῶν καὶ κεφαλαιοκρατικῶν δυ-  
νάμεων πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ἢτοι κυρίως πρὸς ἀπόκτησιν  
ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρας ἐθνικῆς ὀργανικῆς δυνάμεως. Πρὸς τοῦτο  
δέον κυρίως νὰ δοθῇ ὅπως ἰδιαιτέρα βαρῦτης εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ χαρα-  
κτῆρος τῶν νέων καὶ εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς ἐργατικῆς αὐτῶν παραγωγικότη-  
τος. Ἡ διάπλασις τοῦ χαρακτῆρος πρέπει νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἅπασαι  
αἱ δυνάμεις νὰ χρησιμοποιοῦνται πρὸς τὸ καλὸν τῆς ὁλότητος καὶ οὐχὶ πρὸς  
ἀλληλεξόντωσιν.

Ἄς ἐπανέλθωμεν ὅμως καὶ διὰ μίαν ἀκόμη τελευταίαν φορὰν εἰς τὴν  
θεωρίαν τῆς ἀποταμιεύσεως

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀναπτύξεών μας καθωρίσθη, ὅτι διὰ τῆς φειδοῦς  
δὲν ἀναπτύσσεται οὐδόπως τὸ κεφάλαιον, πολλαπλασιάζονται ὅμως ποσο-  
τικῶς τὰ ἤδη ὑπάρχοντα καιφαλαιοκρατικὰ ἀγαθὰ, ἕως ὅτου περιληφθοῦν  
εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν ἅπασαι αἱ ἐργατικαὶ δυνάμεις.

Ὁ ποσοτικὸς ὅμως οὗτος πολλαπλασιασμοὸς προσκρούει σὺν τοῖς ἄλ-  
λοις εἰς τὴν σύνθεσιν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας καὶ εἰς τὸν γνωστὸν Νόμον  
τοῦ Gossen.

Συμφώνως πρὸς τὸν εἰρημένον Νόμον πᾶσα ἀνάγκη διὰ τῆς χρησιμο-  
ποιήσεως ἀγαθῶν πρὸς ἱκανοποίησίν τῆς μειοῦται καὶ ἐξ ἑνὸς σημείου καὶ  
ἐκεῖθεν καθίσταται ἀρνητικὴ.

Ἐάν λοιπὸν ὑποτεθῇ, ὅτι διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως διπλασιάζεται καὶ  
πενταπλασιάζεται ἡ ποσότης τῶν κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν θὰ διπλασιασθῇ  
καὶ θὰ πενταπλασιασθῇ τελικῶς καὶ ἡ ποσότης τῶν ὠρίμων ἀγαθῶν, τὰ ὅποια  
ἐξυπηρετοῦν ἀμέσως τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου. Ταῦτα δὲ δέον νὰ ἀγορα-  
σθοῦν καὶ νὰ καταναλωθοῦν κανονικῶς, ἵνα μὴ ἀχρηστευθῇ τὸ σχηματισθὲν  
κεφάλαιον καὶ δημιουργηθῇ κρίσις.

Ἐάν λοιπὸν τὰ κεφαλαιοκρατικὰ ἀγαθὰ δὲν ἐξυπηρετοῦν τὴν παραγω-  
γὴν, τότε παύουν πλέον νὰ εἶναι κεφάλαιον καὶ ὄχι μόνον τοῦτο ἀλλὰ παύουν  
νὰ εἶναι καὶ ἀγαθὰ. Ἐφ' ὅσον ὅμως τὸ κεφάλαιον ἐξυπηρετεῖ τὴν παραγω-  
γὴν, δὲν δύναται ἢ νὰ καταλήξῃ ἀναγκαστικῶς πλέον εἰς τὰ ὄριμα πρὸς κα-  
τανάλωσιν ἀγαθὰ, τὰ ὅποια δέον νὰ ἀγοράζωνται, διότι ἄλλως δημιουρ-  
γεῖται κρίσις, ἡ ὅποια ἐξαπλοῦται πολὺ ταχέως εἰς ὁλόκληρον τὴν παραγω-  
γικὴν διαδικασίαν.

Ἐποθεθῆσθω λοιπὸν, ὅτι χώρα τις, ἡ ὅποια οὔτε ἐξάγει οὔτε εἰσάγει,  
ἠύρισκετο πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀποταμιεύσεως εἰς μίαν στατικὴν οἰκονο-  
μικὴν κατῴστασιν. Ἐκαστος κατηνάλισκε κανονικὴν ποσότητα ἀγαθῶν, ἢτοι

ἡμισίαν ὀκτὼν ἄρτων, μίαν ὀκτὼν γεωμήλων, 100 δράμια κρέατος, 40 δράμια βουτύρου κ.ο.κ.

Ἐν περιπτώσει τώρα πενταπλασιασμοῦ τοῦ κεφαλαίου θὰ ἔπρεπε νὰ καταναλίσκη ἕκαστος ἡμερησίως ὑπὸ τὰς αὐτὰς πάντοτε συνθήκας πενταπλασίαν ποσότητα ἀγαθῶν, ἴητοι  $2\frac{1}{2}$  ὀκάδες ἄρτου 5 ὀκάδες γεωμήλων 1 ὀκτὼ καὶ 100 δράμια κρέατος κ.ο.κ., ὅπερ εἶναι φύσει ἀδύνατον. Τὸ ἴδιον δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ συμβαίη μὲ ὅλα τὰ ἄλλα καταναλώσιμα εἶδη, ἴητοι μὲ τὰ ὑποδήματα, ἐνδύματα, κατοικίας κ.λ.π.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τοῦτο εἶναι ἀδύνατον ἢ διὰ τῆς φειδοῦς αἰῆσεως τῆς παραγωγῆς τῶν κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν, θὰ ὠδήγη ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας ἀφεύκτως εἰς οἰκονομικὴν κρίσιν.

Πάντως ἔπεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως δὲν ἐπιτυγχάνεται ὑφ' ὅλας τὰς προϋποθέσεις οἷε ποσοτικῆς φύσεως πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἀγαθῶν, εἰ δὲ ὀλιγώτερον ἐπιτυγχίνεται ἀπεριορίστως ὁ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἤδη ὑπαρχόντων κεφαλαιοκρατικῶν μέσων. Ὁ πολλαπλασιασμοῦ οἷτος προσκροίει ὄχι μόνον εἰς τὸν μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας συνδυασμὸν ἀλλὰ προσέει εἰς τὸν νόμον τοῦ Gossen.

\* \*

Ἐκτὸς ὅμως τούτων δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς τὴν σημερινὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν νὰ ἐφαρμοσθῇ ἄνευ δυσμενῶν ἐπακολοιῶν ἢ θεωρία τῆς ἀποταμιεύσεως.

Εἶναι φύσει ἀδύνατον νὰ αὐξηθῇ ἡ παραγωγή κεφαλαιοκρατικῶν δυνάμεων διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς καταναλώσεως τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν καὶ συνεπῶς καὶ τῆς ζήτησεως τῶν ἐν λόγῳ ἀγαθῶν. Διότι εὐθύς ὡς περιορισθῇ ἡ συζήτησις καταναλωσίμων ἀγαθῶν, ἀμέσως θὰ ἐκδηλωθῇ αὕτη εἰς ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις, ἀστέως ἔαν παράγουν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως καταναλώσιμα ἀγαθὰ. Ἡ μείωσις λοιπὸν αὕτη τῆς ζήτησεως, ἴητις θὰ διεισδύσῃ εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς οἰκονομίας, λόγῳ τὸ ὅτι ἡ ζήτησις τῶν ἐργατικῶν ὡς καὶ τῶν κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν στηρίζεται εἰς τὴν ζήτησιν τῶν προϊόντων, ἴητοι τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν, θὰ ἔχη ὡς ἄμεσον ἐπακόλουθον τὴν ἀνεργίαν καὶ τὴν μὴ χρησιμοποίησιν τῶν ἤδη ὑπαρχόντων κεφαλαιοκρατικῶν μέσων.

Ἡ θεωρία τῆς ἀποταμιεύσεως, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς ζήτησεως καὶ τῆς παραγωγῆς καταναλωσίμων ἀγαθῶν καὶ εἰς τὴν ταυτόχρονον διοχέτευσιν τῶν οὕτω πλεοναζουσῶν παραγωγικῶν δυνάμεων πρὸς τὴν παραγωγὴν κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν εἶναι λοιπὸν δημούργημα τῆς λαϊκῆς νοστοφίας, ἀπέχουσα οὐκ ὀλίγον τῆς πραγματικότητος.

Εἶναι δὲ λίαν ἀξιολύπητον τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ θεωρία ἐπικρατεῖ ἀκόμη σήμερον καὶ δὴ εἰς τὴν παγκόσμιον οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, ἂν καὶ εἶναι παναρχαία καὶ τελείως ξένη πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος θεωρία εἶναι παναρχαία μὲ μίαν μόνην διαφορὰν, ὅτι ἐσημειώ-

θησαν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ὁρισμένης τροποποιήσεως καὶ μεταβολαί, αἱ ὀποῖαι τὴν ἀπεμάκρυνον ἔτι πλεον τῆς πραγματικότητος. Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ εἰσέλθω εἰς τὸ εὐλογον ἐρώτημα τὸ ὁποῖον γεννᾶται εἰς ἕνα ἕκαστον ἐξ ὑμῶν, διατι δηλαδὴ ἐπεκράτησεν καὶ ἐπικρατεῖ ἀκόμη ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος θεωρία, διότι οὕτως θὰ ἐξέλθω πλεον τοῦ θέματος τῆς παρουσίας διαλέξεώς μου.

\* \*

Αἱ μέχοι τοῦδε βραχύταται ἀναλύσεις καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἐξαχθέντα συμπεράσματα μας δὲν ἀρκοῦν ὅμως ἀξιότιμοι κύριοι καὶ κυρίαὶ διὰ τὴν ἐξήγησιν καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν αἰτίων καὶ τῶν παραγόντων τῆς γενέσεως, τῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τοῦ κεφαλαίου. Δὲν ἀρκεῖ νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ Ἄλφα ἢ Βῆτα θεωρία δὲν εἶναι ὀρθή. Πρέπει ἐπι πλεον νὰ ἀνεύρωμεν τὴν θεωρίαν ἐκείνην δυνάμει τῆς ὁποίας νὰ ἐξηγοῦνται ἐπακριβῶς ἅπαντα τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα.

Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην δέον νὰ ἐργασθῇ ἡ νέα ἑλληνικὴ ἐπιστήμη, οἱ νέοι Ἕλληνες ἐπιστήμονες ἐὰν θέλουν νὰ φανοῦν ἀντάξιοι τῶν προγόνων των.

Πολὺ ὀρθῶς ἐτόνισεν ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπιστήμονες δέον νὰ ἀνέλθουν εἰς τὸ ἐπίπεδον ἐκεῖνο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον θὰ δύνανται νὰ δημιουργήσουν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην, θὰ δύνανται δηλαδὴ νὰ προσφέρουν καὶ αὐτοὶ τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν καὶ νὰ μὴν εἶναι ταπεινοὶ δοῦλοι ξένων θεωριῶν.

Τοῦτο φυσικὰ ἀξιότιμοι κύριοι καὶ κυρίαὶ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀποδεχόμεθα καὶ νὰ ἀναγνωρίζωμεν τὸ ὀρθὸν τῶν ξένων θεωριῶν. Πᾶν ἄλλο παρὰ τοῦτο· πρέπει ὅμως νὰ γνωρίζωμεν νὰ διακρίνωμεν τὸ ὀρθὸν τοῦ ἐσφαλμένου, πρέπει δηλαδὴ νὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἀποβάλλωμεν τὸ μὴ ὀρθὸν καὶ νὰ ἀποδεχόμεθα τὸ ὀρθόν, χωρὶς νὰ παραλείψωμεν πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως προσφέρωμεν καὶ ἡμεῖς ἔστω καὶ τὸ ἐλάχιστον εἰς τὴν παγκόσμιον ἐπιστήμην.

Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ τόλμη καὶ ἡ αὐταπόρνησις, αἱ ὁποῖαι διακρίνουν τὸν δημιουργὸν ἐπιστήμονα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἡσυχία καὶ τὸ ἀπερίσπαστον, ἵνα ὁ ἐπιστήμων διαθέτῃ ὅλας του τὰς δυνάμεις πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἀκριβῶς καὶ μόνον τῆς ἐπιστήμης. Ἄλλως ἡ δῆθεν ἐπιστήμη μεταβάλλεται καὶ κατευθύνεται συμφῶνως πρὸς τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα, συμφῶνως δηλαδὴ πρὸς τὴν δυνατότητα τῆς πραγματοποιήσεως τῶν προσωπικῶν, μὴ ἐπιστημονικῶν σκοπῶν τῶν καλλιεργούντων τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος καλουμένην ἐπιστήμην.

\* \*

Κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην ἅπασαι αἱ θεωρίαι τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν ἀπολύτως κρινόμεναι εἶναι ἐσφαλμέναι. Αἱ οἰκονομικαὶ ἐπιστήμαι δὲν κατέληξαν ἀκόμη εἰς ἀπολύτως ὄρθα καὶ ἀναμφισβήτητα πορίσματα. Περὶ τούτου ἔγραψα Γερμανιστὶ καὶ Ἑλληνιστὶ. Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον «Ἀρχεῖον» Δ. Καλιτσουάκι, Τόμ. 18 (1938) Τεῦχ. Α'.—Β'.

θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἰς τὴν σημερινὴν μου διάλεξιν εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς γενέσεως, τῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τοῦ κεφαλαίου.

\* Ἄς προσπαθίσωμεν λοιπὸν νὰ καθορίσωμεν τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς γενέσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου, ἀφοῦ ἦδη ἀπερρίφθη ἡ ἐπικρατοῦσα θεωρία τῆς ἀποταμιεύσεως.

Ὁμολογῶ, ὅτι εἶναι πολὺ δύσκολον πλεον ἔντος τοῦ ὀλίγου χρόνου τὸν ὅποιον διαθέτω, νὰ ἀναλύσω καὶ ἐκθέσω κατὰ τρόπον ὀφθαλμοφανῆ ἔστω καὶ τὰς γενικὰς γραμμὰς τοῦ περι οὗ ὁ λόγος προβλήματος πόσον δὲ μᾶλλον, ὅταν πρόκειται περὶ νέας τελείως πρωτοτύπου θεωρίας.

\* \*

Διὰ νὰ δοθῇ ἀκριβῆς ἐπιστημονικὴ ἐξήγησις τῆς λειτουργίας τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας, τῆς γενέσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου δεόν νὰ ταξινομηθοῦν πρῶτα αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις συμφώνως πρὸς τὴν οἰκονομικὴν τῶν λειτουργίαν. Μόνον βάσει τῆς εἰρημένης ταξινομήσεως δύναται νὰ δοθῇ ὀρθὴ λύσις εἰς τὰ ῥηθέντα οἰκονομικὰ προβλήματα.

Ὡς πρὸς τὴν ταξινόμησιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ὑπάρχει μία πατροπαράδοτος ταξινόμησις εἰς ἐργασίαν, κεφάλαιον καὶ ἔδαφος καὶ ἑτέρα, ἥτις ἐπετεύχθη ἐσχάτως ὑφ' ἡμῶν εἰς τὴν ἐπὶ διδαστορίᾳ διατριβῇ μου.

Ἡ ταξινόμησις ὁμῶς αὕτη ἐκτὸς τοῦ ὅτι γίνεται συμφώνως πρὸς τὰ ἔξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, δηλαδὴ συμφώνως πρὸς τὴν ὄψιν καὶ οὐχὶ τὴν οἰκονομικὴν λειτουργίαν τῶν διαφόρων μέσων παραγωγῆς, δὲν δύναται νὰ προσφέρῃ καὶ κατὰ τοῦτο ὑπηρεσίας, ἐπειδὴ οἱ ἐν λόγῳ παράγοντες δὲν ὑπῆρξαν ἀνεκάθεν, ὥστε νὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἀνάγωμεν τὰ αἷτια τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν φαινομένων εἰς τὸν τελευταῖον καὶ πραγματικὸν παράγοντά των.

Νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι τὸ κεφάλαιον εἶναι προῖον τῆς ἐργασίας, αὐτὸ εἶναι αὐτόνοητον. Μία τοιαύτη ἐξήγησις ὄχι μόνον δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐπιστημονικὴ, ἀλλ' οὔτε δύναται κἄν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξήγησις, διότι εἶναι τελείως περιττή.

Πρέπει λοιπὸν νὰ καταμερισθοῦν αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις συμφώνως πρὸς τὴν οἰκονομικὴν τῶν λειτουργίαν, ἵνα καθορισθῇ ἐπακριβῶς καὶ ὁ ῥόλος ἑνὸς ἐκάστου τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

\* \*

Παρατηρῶν τις μετὰ προσοχῆς οἰανδήποτε οἰκονομικὴν πράξιν, οἰανδήποτε ἐργασίαν καὶ γενικῶς ἀνθρωπίνην κίνησιν θὰ διακρίνῃ δύο εἰδῶν δυνάμεις, μία διοικητικῆς καὶ ἑτέραν ἐκτελεστικῆς φύσεως. Οὐδεμία δὲ ἄλλη δύναμις λαμβάνει μέρος. Αἱ ἐκτελεστικῆς καὶ διοικητικῆς φύσεως παραγωγικαὶ δυνάμεις ὑπῆρχον ἀνεκάθεν καὶ θὰ ὑπάρχουν εἰς ὅλους τοὺς χρόνους, χωρὶς νὰ δυνηθῇ ποτὲ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα νὰ προσθέσῃ τρίτην ἰνᾶ.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν παρατηρεῖται δὲ μόνον ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς οἰκονομίας, ἐντὸς τῆς δράσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ πέραν τούτου

εἰς τὸ πλάσιον τῶν ζώων, τῶν πτηνῶν, ἐντόμων καὶ γενικῶς ὅπου ὑφίσταται πνοή ζωῆς. Παντοῦ ὑπάρχουν μόναι αἱ δύο ρηθείσαι δυνάμεις. Διὰ τοῦτο πιστεύομεν ὅτι καὶ εἰς ὀλόκληρον τὸ σύμπαν δὲν δύναται παρὰ νὰ ὑπάρχουν μόνον αἱ δύο αὗται δυνάμεις. Τοῦτο ὁμῶς δὲν εἶμαι εἰς ἰθέσιν ἐγὼ ὡς οἰκονομολόγος νὰ ἀποδείξω, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δύναμαι νὰ ἀποδείξω ἀπολύτως ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας εἶναι, ὅτι αἱ ἀνθρώπιναι δυνάμεις εἶναι δύο εἰδῶν, ἦτοι διοικητικῆς καὶ ἐκτελεστικῆς φύσεως.

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου, ἄς παρατηρήσωμεν πρῶτον τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐργασία συνίσταται ἐκ δύο ὅλως διαφόρων δυνάμεων, ἦτοι ἐκ τῆς πνευματικῆς καὶ σωματικῆς δυνάμεως. Ἡ μὲν πνευματικὴ εἶναι ἐκεῖνη, ἣτις καθορίζει ὅλας τὰς πράξεις καὶ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς των, αὕτη δηλαδὴ ἐπιτάσσει πᾶν ὅ,τι πρέπει νὰ παραχθῇ, ἡ δὲ σωματικὴ δύναμις φέρει εἰς πέρας, ἐκτελεῖ, ὅ,τι ἐπιτάσσει ὁ διοικητικὸς παράγων, τὸ πνεῦμα.

Ἡ ἐργασία συνίσταται λοιπὸν ἐκ μιᾶς διοικητικῆς καὶ ἐτέρας ἐκτελεστικῆς δυνάμεως. Ἰστάμεθα τώρα πρὸ τοῦ προβλήματος ποίαν οἰκονομικὴν λειτουργίαν ἔχει τὸ κεφάλαιον, ἦτοι ἡ ἐξωτερικὴ δύναμις.

Ὡς πρὸς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ὑπάρχουν τέσσαρες δυνατότητες :

1) Ὅτι τὸ κεφάλαιον, ἡ ἐξωτερικὴ δύναμις, ἔχει ἰδιάζουσαν οἰκονομικὴν λειτουργίαν, ὁπότε πλέον νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς τρίτος συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς.

2) ὅτι εἶναι διοικητικῆς φύσεως.

3) ὅτι εἶναι διοικητικῆς καὶ ἐκτελεστικῆς φύσεως καὶ

4) ὅτι εἶναι ἐκτελεστικῆς φύσεως παραγωγικὴ δύναμις.

Δυνάμεθα λοιπὸν διὰ δύο μεθόδων νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν ἀλήθειαν : 1) διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἀποταμεύσεως καὶ 2) διὰ τῆς ἀμέσου ἐκείνης ὁδοῦ ἢ ὁποία μᾶς κατευθύνει ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν πραγματικότητα.

Ἄς προσπαθῆσωμεν λοιπὸν νὰ φθάσωμεν εἰς ἀκλόνητον ἐπιστημονικὸν συμπέρασμα.

Ὅτι τὸ κεφάλαιον ὡς ἐξωτερικὴ δύναμις δὲν εἶναι διοικητικῆς φύσεως παραγωγή δύναμις, τοῦτο εἶναι πλέον αὐτονόητον. Συνεπῶς ἐκλείπει ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη περίπτωσις. Ἀπομένει λοιπὸν νὰ ἀποδειχθῇ, ἐὰν τὸ κεφάλαιον ἔχῃ ἰδιάζουσαν οἰκονομικὴν λειτουργίαν, ὁπότε θὰ ἀναγνωρισθῇ πλέον ὡς τρίτος παράγων, ἢ ἐὰν παριστᾷ ἐκτελεστικῆς φύσεως παραγωγικὴν δύναμιν.

Αἱ δύο λοιπὸν αὗται περιπτώσεις εἶναι συζητήσιμα πλέον.

Ἐγὼ ἀποκλείω τελείως τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ κεφάλαιον ἔχει ἰδιάζουσαν οἰκονομικὴν λειτουργίαν καὶ τοῦτο διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους.

Μόνον του τὸ κεφάλαιον δὲν δύναται νὰ προσφέρῃ ἀπολύτως τίποτε. Ἐὰν χωρισθῇ ἐκ τοῦ κύκλου τῆς ἐργασίας παριστᾷ νεκρὰν δύναμιν.

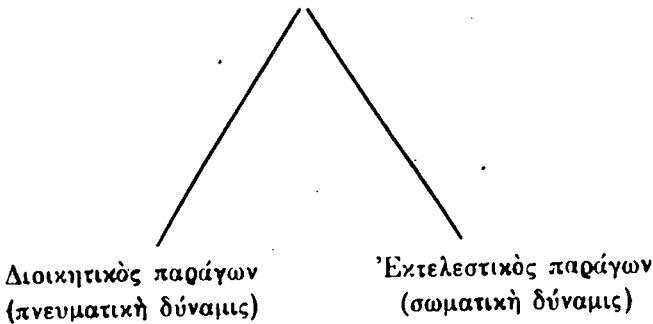
Ἐφ' ὅσον ὁμῶς μόνον του δὲν δύναται νὰ παράγῃ ἀπολύτως τίποτε ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς συμπράξεως τῆς ἐργασίας καὶ ἀφοῦ ὁ διοικητικὸς πα-

ράγων γνωρίζει μόνον μίαν λειτουργίαν, νὰ διοικῆ, νὰ καθορίξη δηλαδή τὴν καὶ πῶς πρέπει νὰ παρῆχθῆ, ἡ δὲ σωματικὴ δύναμις ἐκτελεῖ τυφλῶς πᾶν ὅ,τι ἐπιτάσσει ὁ διοικητικὸς παράγων, ἔπεται πλέον ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας ὅτι τὸ κεφάλαιον ἐκτελεῖ μετὰ τῆς σωματικῆς δυνάμεως πᾶν ὅ,τι ἐπιτάσσει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Λιὰ τοῦτο παριστᾷ τὸ κεφάλαιον ἐκτελεστικῆς φύσεως παραγωγικὴν δύναμιν.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶναι σπουδαιότατον διότι γνωρίζομεν πλέον, ὅτι ὅλαι γενικῶς αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις εἶνε ἐκτελεστικῆς καὶ διοικητικῆς φύσεως καὶ ὅτι διοικητικῆς φύσεως εἶναι μόνον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐκτελεστικῆς δὲ φύσεως τὸ ἀνθρώπινον σῶμα καὶ πᾶσα ἄλλη ἐξωτερικὴ δύναμις. Συνεπῶς τὴν ἐξήγησιν ὅλων γενικῶς τῶν οικονομικῶν φαινομένων καὶ δι' αὐτὸ καὶ τὴν τῆς γενέσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου δὲν ἔχομεν ἢ νὰ τὴν ἀνάγωμεν εἰς τοὺς εἰρημένους συντελεστὰς παραγωγῆς.

Ἐπειδὴ δ' ἀρχικῶς δὲν ὑπῆρχεν τὸ κεφάλαιον, ἀλλ' ὁ ἐκτελεστικὸς παράγων ἀποτελεῖτο μόνον ἐκ τῆς σωματικῆς δυνάμεως, ὁπότε εἴχομεν :

#### ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΑΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ (ἐργασίαν)



Πρέπει τὴν γένεσιν ὡς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κεφαλαίου νὰ τὴν ἀνάγωμεν εἰς τοὺς δύο ῥηθέντας συντελεστὰς.

Μὲ τὸ νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι τὸ κεφάλαιον εἶναι προϊόν τῆς ἐργασίας, δὲν δίδεται, ὡς ἐλέχθη, ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τούτου. Ἡ γένεσις τοῦ κεφαλαίου πρέπει νὰ ἀναλυθῆ ἀπολύτως, ὥστε νὰ καθορισθῆ αὕτη μετὰ μεγάλης ἀκριβείας. Τοῦτο δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ εὐκόλως βάσει τῆς εἰρημένης ταξινομήσεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων.

Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος εὕρισκετο εἰς ἓν τελείως πρωτόγονον ἐπίπεδον δὲν ἠδύνατο φυσικὰ νὰ ἀναπτύξῃ κεφάλαιον. Ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ζῆ ὡς ὡς καὶ τὰ ἄλλα ζῶα, ἢτοι νὰ ἀκολουθῆ τὴν ἄμεσον ὁδὸν πρὸς ἰκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του. Νὰ ἀποκτᾷ δηλαδή ἀμέσως πᾶν ὅ,τι προσφέρει ἔτοιμον ἢ φύσις πρὸς ἰκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του, πρᾶγμα ὅπερ κáμνον ὅλα γενικῶς τὰ ζῶα.

Διὰ νὰ δημιουργήσῃ λοιπὸν κεφάλαιον πρέπει προηγουμένως νὰ ἀναπτύχθῃ ἡ πνευματικὴ του δύναμις κατὰ τρόπον ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐν-

νόησις ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ἐκτὸς τῆς ἀμέσου ὁδοῦ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του, ὑπάρχει καὶ ἕτερα ἔμμεσος ὁδός, ἣτις ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀπόκτησιν μιᾶς ἐξωτερικῆς δυνάμεως διὰ τῆς ὁποίας δύναται μετὰ ταῦτα ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀποκτήσῃ πολὺ ὑπέρτερα τελικὰ ἀποτελέσματα ἢ ἄνευ ταύτης. Ἐκτὸς ὅμως τούτου πρέπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ σπλλάβῃ τὴν ἰδέαν ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας ἀποκτᾶται ἡ ἐξωτερικὴ δύναμις.

Ἐνεκα τούτου τὸ κεφάλαιον δημιουργεῖται πρῶτον εἰς τὸ ἐνθρῶπινον πνεῦμα. Εἰς τὸ στάδιον δὲ τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν νέαν καλλιτέραν κατευθύνσιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀποκτᾶται ἐξωτερικὴ δύναμις. Ἀποτελεῖ δηλαδὴ νέαν καλλιτέραν παραγωγικὴν ἰδέαν διὰ τῆς ὁποίας κατορθώνει ὁ ἄνθρωπος νὰ διοχετεύσῃ τὴν σωματικὴν του δύναμιν εἰς ἐξωτερικὴν ἕλην. Ἡ διὰ τῶν νέων τούτων παραγωγικωτέρων ὁδῶν ἀποκρυστάλλωσις τῆς σωματικῆς ἐνεργείας εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἕλην αὐτὸ εἶναι τὸ κεφάλαιον.

Τὰς καλλιτέρας ταύτας παραγωγικὰς κατευθύνσεις ὀνομάζομεν ὀρθολογισμὸν. Ὁ ὀρθολογισμὸς παριστᾷ κατὰ ταῦτα τὴν ἀπόλογικὴν ἀπόψεως ὀρθοτέρων σκέψιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν πίστευξιν τῶν σκοπῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ τεχνικὸς ὀρθολογισμὸς παριστᾷ μερικὴν ἔννοιαν τοῦ ὀρθολογισμοῦ αὐτοῦ καθ' ἑαυτόν, ἥτοι τὴν πρίπτωσιν ἐκείνην, καθ' ἣν ὁ ὀρθολογισμὸς λαμβάνει πλέον ὕλικὴν μορφήν.

Ἡ ὕλικὴ αὕτη μορφή τοῦ ὀρθολογισμοῦ, αὕτη εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ παραγωγικὴ δύναμις, τὸ κεφάλαιον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σωματικὴ δύναμις εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία ἐκτελεῖ, διὰ τοῦτο ὀλόκληρον τὸ κεφάλαιον παριστᾷ τὴν διὰ τοῦ τεχνικοῦ ὀρθολογισμοῦ ἀποκρυστάλλωθεισαν σωματικὴν ἐνέργειαν.

Οὕτω καταλήγομεν εἰς τὸ ὅλως νέον ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐπιστήμῃ συμπεράσμα δι' ὀλόκληρον τὸ κεφάλαιον εἶναι ἡ διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἀποκρυστάλλωθεισα σωματικὴ ἐνέργεια εἰς ἐξωτερικὴν ἕλην. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον δὲν δύναται τὸ κεφάλαιον, ἢ νὰ ἔχη ἐκτελεστικῆς φύσεως οἰκονομικὴν λειτουργίαν.

Ἄς ἀκολουθήσωμεν λοιπὸν βῆμα πρὸς βῆμα, ἀλλ' ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κεφαλαίου.

Ἀνεφέραμεν, ὅτι ἡ πρώτη γένεσις τοῦ κεφαλαίου προῆλθεν ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ τεχνικοῦ ὀρθολογισμοῦ. Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀποκρυστάλλωσις αὕτη τῆς σωματικῆς δυνάμεως διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἐξεδηλώθη εἰς τὴν μορφήν τοῦ Α λ. χ. κεφαλαιοκρατικοῦ ἀγαθοῦ, τὸ κεφάλαιον ἀποτελεῖτο μόνον ἐκ τοῦ ἐν λόγῳ ἀγαθοῦ. Τὸ ἀγαθὸν ὅμως τοῦτο ἠδύνατο τώρα νὰ πολλαπλασιασθῇ ἀριθμητικῶς. Ἄντι δὲ νὰ ἔχωμεν ἐν καὶ μόνον

κεφαλαιοκρατικὸν ἀγαθὸν δύνανται νὰ παραχθοῦν 2A 3A ἢ καὶ 100A. Ὁ πολλαπλασιασμός οὗτος θὰ ἐξαρτηθῆ κυρίως ἀπὸ δύο τινά :

1) ἐκ τοῦ πόσα κεφαλαιοκρατικά ἀγαθὰ δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν·

2) ἐκ τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν πρὸς παραγωγὴν τούτων, καὶ

3) ἐκ τῆς ἀποταμιεύσεως ἢ τῆς φειδοῦς.

Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ παραραχθοῦν περισσότερα κεφαλαιοκρατικά ἀγαθὰ τῶν ὄσων ἀπαιτοῦνται. Ὁ πολλαπλασιασμός λοιπὸν τούτων ἐξαρτᾶται κυρίως ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀτόμων, τὰ ὅποια δύνανται νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ κεφαλαιοκρατικὸν ἀγαθόν. Ἐπειδὴ δὲ πρόκειται ἀναγκαστικῶς πλέον περὶ κλειστῆς οἰκιακῆς μονάδος, ὁ πολλαπλασιασμός τοῦ κεφαλαίου θὰ εἶναι λίαν περιορισμένος.

Δεύτερον ἀνεφέραμεν, ὅτι ὁ πολλαπλασιασμός ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν δυνάμεων, αἱ ὅποια εἶναι διαθέσιμα πρὸς παραγωγὴν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κεφαλαιοκρατικοῦ ἀγαθοῦ. Αἱ δυνάμεις δὲ αὐταὶ ἐξαρτῶνται τώρα κατὰ πολὺ ἐκ τῆς παραγωγικότητος τοῦ ἀποκτηθέντος κεφαλαίου, ἥτοι ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ μεγέθους τοῦ τεχνικοῦ ὀρθολογισμοῦ.

Ἐὰν ὑποτεθῆ, ὅτι πρὸ τῆς χρήσεως τοῦ κεφαλαίου ἦρχουν 8 ὥραι ἡμερησίως πρὸς ἀπόκτησιν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, τῇ βοηθείᾳ δὲ τοῦ κεφαλαίου ἀρκοῦν 4 μόνον, τότε ἕκαστον ἄτομον, τὸ ὅποιον θὰ χρησιμοποιῆ τὸ κεφαλαιοκρατικὸν ἀγαθόν, θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀποκρίσῃ ἡμερησίως διπλάσιαν ποσότητα ἀγαθῶν ἢ ἀνευ τούτου.

Συνεπῶς ἡ ἀποταμίευσις ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τεχνικοῦ ὀρθολογισμοῦ, ἥτοι ἐκ τῆς παραγωγικότητος τοῦ κεφαλαίου. Ἄνευ τοῦ ἐν λόγῳ παράγοντος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποταμιευθῆ σχεδὸν τίποτε, τώρα ὅμως συντελεῖ καὶ ἡ ἀποταμίευσις εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος κεφαλαιοκρατικοῦ ἀγαθοῦ.

Πρέπει δηλαδὴ τὸ πλεόνασμα ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον θὰ ἐπιτυγχάνεται εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ, διὰ τοῦ κεφαλαίου, νὰ μὴ χρησιμοποιηθῆ διὰ καθαρῶς ἀπολαυστικὰς ἀνάγκας, ἢ ἱκανοποιήσῃς τῶν ὁποίων ἐπιφέρει τὴν ἀπὸ οἰκονομικῆς πλῆον ἀπόψεως· κατανάλωσιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ἀλλὰ νὰ ἱκανοποιῶνται μόνον ἐκεῖναι αἱ ἀνάγκαι, ἢ ἱκανοποιήσῃς τῶν ὁποίων συνδέεται μὲ τὴν ἀνάκτησιν τῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραγωγῆς ἢ μὴ καταναλωθεισῶν δυνάμεων ὡς καὶ μὲ τὴν ἐξύψωσιν τούτων. Αἱ παραγωγικαὶ λοιπὸν δυνάμεις δὲν πρέπει νὰ ἐγκιταλείπουν τὸν κύκλον τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας καὶ νὰ καταναλίσκωνται διὰ ἀνάγκας καθαρῶς ἀπολαυστικῆς

Κατὰ ταῦτα ἡ ἔννοια τῆς ἀποταμιεύσεως δὲν συμπίπτει μὲ τὸν περιορισμὸν τῶν καταναλωσίμων ἀγαθῶν. Ἐφ' ὅσον διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ἀγαθῶν δύνανται νὰ ἐπιτευχθοῦν ἐσωτερικαὶ παραγωγικαὶ δυνάμεις, τότε ἐπιβάλλεται ἡ ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως κατανάλωσις τούτων. Ἡ ἀποτα-

μίευσις στρέφεται πρὸς τὴν περιφρούρησιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων κυρίως δὲ ἐναντίον τῆς χρησιμοποίησεως τούτων διὰ καθαρῶς ἀπολαυστικῶς σκοποῦς. Αὐτὴ λοιπὸν ἢ ἀποταμίευσις ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ συντελοῦν τώρα εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος κεφαλαιοκρατικοῦ ἀγαθοῦ.

Πρὸς ἔτι μεγαλυτέραν ὅμως ἐξύψωσιν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς δυνάμεως, τοῦτ' ἔστι πρὸς δημιουργίαν νέου κεφαλαίου πρέπει νὰ ἐξυψωθῇ ἀναλόγως ὁ τεχνικὸς ὀρθολογισμὸς, διότι οὕτως δημιουργεῖ τὸ κεφάλαιον.

Τὸ συμπέρασμά μας εἶναι ὅτι ὁλόκληρον τὸ κεφάλαιον εἶναι προῖόν τοῦ ὀρθολογισμοῦ, παριστᾷ δὲ τὴν διὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἀποκρυστάλλωσιν τῆς σωματικῆς ἐνεργείας εἰς ἔξωτερικὴν ὕλην. Ἡ ἀποταμίευσις, ἢτοι ὁ περιορισμὸς τῆς καταναλώσεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων γενικῶς πρὸς ἀπόκτησιν καθαρῶς ἀπολαύσεων συντελεῖ μετὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν κεφαλαιοκρατικῶν ἀγαθῶν. Ἐκτὸς δὲ τούτου εὐρίσκεται ἢ ἀποταμίευσις μετὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἐν ἀλληλεπιδράσει ἢτοι ἔχομεν ὡς ἀρχικὴν παραγωγικὴν δύναμιν τὴν

